

РОЗДІЛ 7. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ЗНАНЬ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

CRITERIA AND INDICATORS OF FORMATION OF KNOWLEDGE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE

Особливо важливою є освіта для сталого розвитку в дитинстві, коли у дітей формуються основні звички і моделі соціальної поведінки. Спрямована діяльність педагогів і батьків у цей період може допомогти дітям розвинути сталий інтерес до оточуючого середовища та закласти основи стійкої поведінки.

Метою статті є теоретично обґрунтувати сутність формування знань зі сталого розвитку старших дошкільників та визначити критерії, показники, рівні сформованості знань зі сталого розвитку старших дошкільників на констатувальному етапі експериментального дослідження.

У статті обґрунтовано необхідність формування знань зі сталого розвитку у старших дошкільників як важливого аспекту їх підготовки до життя в суспільстві, спрямованому на досягнення гармонії між людиною і природою, а також забезпечення соціальної справедливості. Проаналізовано нормативні документи у сфері дошкільної освіти та сучасні програми розвитку дошкільників у контексті висвітлення питань сталого розвитку. Визначено сутність понять «сталій розвиток» та «емпауермент-педагогіка».

Констатовано, що недостатньо вивченою є проблема формування у дошкільників життєвих навичок з орієнтацією на сталий розвиток, а також недоопрацьованими є методичні підходи до педагогічного супроводу цього процесу.

Представлено перший етап педагогічного експерименту – констатувальний експеримент, сутність якого полягала у вивченні стану сформованості знань зі сталого розвитку старших дошкільників. Схарактеризовано критерії (соціальний, економічний, екологічний) та показники сформованості знань зі сталого розвитку у старших дошкільників.

Описано рівні (високий, середній, низький) сформованості знань зі сталого розвитку та діагностичні методики для їх визначення. Представлено результати констатувального етапу експериментального дослідження. Запропоновано шкалу та систему оцінювання показників.

Обґрунтовано необхідність розробки ефективної системи формувальної роботи з підвищення рівня сформованості знань зі сталого розвитку у старших дошкільників експериментальної групи та визначення її ефективності на контрольному етапі дослідження.

Ключові слова: сталий розвиток, старші дошкільники, соціальний критерій, еконо-

мічний критерій, екологічний критерій, показники.

Education is especially important for sustainable development in childhood, when basic habits and models of social behavior are formed in children. Directed activities of pedagogues and parents during this period can help children develop a permanent interest in the environment and lay the foundations of sustainable behavior.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the essence of the formation of knowledge on the sustainable development of older preschoolers and to determine the criteria, indicators, and levels of knowledge formation on the sustainable development of older preschoolers at the ascertainment stage of the experimental study.

The article substantiates the need for the formation of knowledge on sustainable development in older preschoolers as an important aspect of their preparation for life in society aimed at achieving harmony between human and nature, as well as ensuring social justice. Normative documents in the field of preschool education and modern preschool development programs were analyzed in the context of highlighting issues of sustainable development. The essence of the concepts of «sustainable development» and «empowerment pedagogy» is determined.

It was established that the problem of forming life skills in preschoolers with an orientation towards sustainable development is insufficiently studied, and methodical approaches to pedagogical support of this process are underdeveloped.

The first stage of the pedagogical experiment is presented – an ascertaining experiment, the essence of which was to study the state of knowledge formation on the sustainable development of older preschoolers. The criteria (social, economic, ecological) and indicators of the formation of knowledge on sustainable development among older preschoolers are characterized.

The levels (high, medium, low) of knowledge formation on sustainable development and diagnostic methods for their determination are described. The results of the ascertainment stage of the experimental research are presented. A scale and a system for evaluating indicators are proposed.

The need to develop an effective system of formative work to increase the level of knowledge formation on sustainable development among the older preschoolers in the experimental group and to determine its effectiveness at the control stage of the study is substantiated.

Key words: sustainable development, older preschoolers, social criterion, economic criterion, ecological criterion, indicators.

УДК 373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.47>

Кудрявцева О.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Ігнат'єва А.І.,

студентка I курсу магістратури
факультету дошкільної педагогіки
та психології
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Завдання XXI століття полягає у створенні життєвого образу, який стане основою для довгострокового сталого та гармонійного розвитку людства. Науково-технічний прогрес та нові технології самі по собі не можуть подолати загрози, з якими стикається людство. Саме тому необхідно розширювати знання про сталий розвиток вже з дошкільного віку.

Необхідні нова філософія, нова методологія освіти, нові моральні орієнтири, що сприяють формуванню знань зі сталого розвитку особистості починаючи з раннього дитинства. Загалом мова йде про систему цінностей, які складають культурний-світогляд кожної людини і суспільства в цілому, в якій захист і збереження природи, турбота про людей, їх засоби до існування та повага до їхніх прав вважаються такими ж важливими, як саме життя.

У «Базовому компоненті дошкільної освіти» зазначається, що одним з його основних принципів є сприяння сталому розвитку України (формування свідомості дошкільників (економічної, екологічної та соціальної), виховання відповідальності за власні вчинки, усвідомлення їх наслідків) [1, с. 4].

У програмі «Дитина» вказується, що освітніми результатами мають бути: усвідомлення цінності предметів, розуміння необхідності ощадливо ставитися до власних речей та речей інших; сформоване уявлення стосовно якостей особистості, які схвалюються у соціумі; формування ціннісного ставлення як до себе, так і до інших; усвідомлення власних прав, повага до прав та обов'язків інших, розуміння виконання обов'язків, сформоване ставлення до навколишнього середовища як однієї з цінностей [5].

В програмі «Впевнений старт» стверджується, що необхідно сприяти формуванню мотивації дошкільника до сталого розвитку, а саме: раціонально користуватися ресурсами; піклуватися та бережливо ставитися до навколишнього середовища України; ставитися до інших доброзичливо та з повагою [9].

У програмі «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» розкривається необхідність створення моделей поведінки дітей дошкільного віку, що орієнтовані на сталий стиль життя; мотивування до відповідних дій [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сталого розвитку дітей дошкільного віку присвячені роботи ряду вітчизняних вчених, серед яких: О. Алексєєва, В. Боголюбов, О. Брежицька, М. Клименко, Л. Клименко, Л. Масловська, А. Садовенко, В. Середа, Т. Тимочко, О. Хмелевська та інші. Також цю тематику досліджували зарубіжні вчені: Н. Aydos, С. Caiman, J. Davis, S. Eren, I. Lundegard, I. Samuelsson, P. Simsek, J. Siraj-Blatchford, K. Smith, T. Yildiz та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати аналізу даної проблематики свідчать, що теоретичне осмислення та практичне вивчення показали ряд протиріч, включаючи: необхідність формування у дошкільників життєвих навичок з орієнтацією на сталий розвиток, а також недоопрацьованість методичних підходів до педагогічного супроводу цього процесу.

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність формування знань зі сталого розвитку старших дошкільників та визначити критерії, показники, рівні сформованості знань зі сталого розвитку старших дошкільників на констатувальному етапі експериментального дослідження.

Виклад основного матеріалу. Актуальна потреба нашого часу полягає у формуванні у всіх громадян моделей поведінки, спрямованих на стійкий розвиток суспільства. На цьому ґрунтується концепція сталого розвитку. Розглянемо сутність поняття «сталий розвиток».

Т. І. Завадська зазначає, що сталий розвиток – розвиток економічної та соціальної сфер за умови раціонального користування екологічними ресурсами, що характеризується стабільністю, спрямованістю та збалансованістю [6, с. 117].

Н. В. Гавриш, О. В. Саприкіна, О. І. Пометун зауважують, що сталий розвиток є стратегією виживання, невпинного прогресу як певних країн, так і цивілізації загалом, з урахуванням збереження довкілля (особливо біосфери) [4, с. 8].

О. Є. Висоцька стверджує, що у загальнотеоретичному контексті сталий розвиток є погодженістю між певними аспектами суспільного розвитку (соціального, екологічного й економічного), наслідком якої є високоякісний рівень життя суспільства [2, с. 9]. Вважаємо це визначення найбільш обґрунтованим.

Концепція сталого розвитку передбачає модель розвитку людства, в якій використання ресурсів задовольняє потреби людини, забезпечуючи водночас стійкість природних систем і оточуючого середовища, щоб ці потреби могли бути задоволені не лише у сучасному часі, але й для майбутніх поколінь.

Щоденно сучасна людина стикається з величезною хвилею інформації, в кілька сотень тисяч разів більше, ніж вона може засвоїти. Тому людям доводиться обирати, у чому слухатися і як реагувати позитивно. У результаті простого подання інформації про екологічну кризу недостатньо для зміни поведінки дітей, не кажучи вже про вплив на їхні ціннісні орієнтації. На практиці більш ефективним виявляється принципово інший підхід, що базується на педагогічній моделі «емпауерменту» – педагогіці мотивації та дії.

І. М. Левик розкриває значення емпайермент-педагогіки (уперекладінаукраїнськомову – педагогіка

мотивації особистості та натхнення до певної діяльності) як напрям гуманістичної педагогіки, на базі якого реалізується курс освіти для сталого розвитку [8, с. 58].

О. А. Орлова, І. В. Курилюк стверджують, що емпауермент-педагогіка є методологією навчання дошкільників, що обумовлює надання вихованцям повноважень та відповідальності за власні дії та (або) рішення, що діти приймають та відповідно виконують [10].

Таким чином, педагогіка емпауерменту – це мотивація, розширення прав та можливостей, інспірація для позитивних та усвідомлених дій людей, зокрема дітей дошкільного віку. На відміну від традиційної (знаннєвої) педагогічної моделі, широко використовуваної в сучасній українській освіті, цей напрям педагогіки спрямований на формування у дітей бажаних моделей поведінки та ставлення до навколишнього світу.

Т. Г. Коломоець та А. В. Мішеніна розглядають лепбуки як ефективний засіб формування та застосування знань дітей старшого дошкільного віку стосовно моделей поведінки згідно освіти сталого розвитку [7].

Ігри та заняття вважаємо найбільш ефективними для формування знань зі сталого розвитку у дітей дошкільного віку: вони сприяють активному залученню дітей до освітнього процесу, роблячи його більш захоплюючим та мотивуючим; вони стимулюють дітей до вирішення реальних проблем у безпечному середовищі, розвиваючи критичне мислення, творчість; ігри та заняття заохочують співпрацю, командну роботу та комунікацію, що є необхідними навичками для вирішення складних проблем сталого розвитку; вони сприяють формуванню емоційного зв'язку з темою сталого розвитку, щоб учасники краще розуміли цю концепцію.

З метою діагностики рівнів сформованості знань зі сталого розвитку у старших дошкільників було проведено констатувальний етап педагогічного дослідження на базі закладу дошкільної освіти «Карамелька» Фонтанської сільської ради Одеського району Одеської області. У дослідженні брали участь 52 дітини старшого дошкільного віку.

На цьому етапі дослідження визначено такі критерії та показники сформованості знань зі сталого розвитку у старших дошкільників:

1. Соціальний критерій з показниками: розуміння соціальних аспектів споживчої діяльності, включаючи взаємозв'язок між споживанням, соціальними стандартами та взаємними відносинами; участь у спільній праці з іншими дітьми та дорослими з метою задоволення особистих і групових потреб, включаючи спільні проекти зі сталого розвитку; соціальні інтереси, такі як бажання взаємодіяти з іншими та приймати активну участь у вирішенні соціальних проблем.

2. Економічний критерій з показниками: обізнаність з елементарними споживчими поняттями, такими як економія, товар, товарно-грошові відносини, ціна, гроші, економне використання ресурсів, ощадливість тощо; уміння економічно мислити та діяти, включаючи здатність раціонально використовувати ресурси та приймати обдумані рішення; наявність потреби та сталого інтересу до споживчих явищ, включаючи прагнення до раціонального споживання та економічної свідомості.

3. Екологічний критерій з показниками: знання з екологічної сфери, включаючи обізнаність з природоохоронною діяльністю, переробкою речей, відновленням ресурсів; розуміння екологічних проблем, впливу людини на природне середовище та можливостей їх вирішення; уміння екологічно діяти, включаючи усвідомлення впливу своїх дій на навколишнє середовище та прийняття відповідальних рішень; екологічні інтереси, що включають у себе бажання до збереження природи та захисту навколишнього середовища.

Було схарактеризовано такі рівні сформованості знань зі сталого розвитку у старших дошкільників: високий, середній та низький.

До високого рівня сформованості знань зі сталого розвитку належать діти, у яких: наявне повне та правильне розуміння соціальних аспектів споживчої діяльності, включаючи взаємозв'язок між споживанням, соціальними стандартами та взаємними відносинами; приймають активну участь у спільній праці з іншими дітьми та дорослими з метою задоволення особистих і групових потреб, включаючи спільні проекти зі сталого розвитку будь-якого напрямку; наявні стійкі соціальні інтереси, такі як бажання взаємодіяти з іншими та приймати активну участь у вирішенні соціальних проблем; наявна повна обізнаність з елементарними споживчими поняттями, такими як економія, товар, товарно-грошові відносини, ціна, гроші, економне використання ресурсів, ощадливість тощо; присутнє уміння економічно мислити та діяти, включаючи здатність раціонально використовувати ресурси та приймати обдумані рішення; є наявність потреби та стійкого сталого інтересу до споживчих явищ, включаючи прагнення до раціонального споживання та економічної свідомості; повний обсяг знань з екологічної сфери, включаючи повну та правильну обізнаність з природоохоронною діяльністю, переробкою речей, відновленням ресурсів; розуміння екологічних проблем, впливу людини на природне середовище та можливостей їх вирішення; наявні уміння екологічно діяти, включаючи усвідомлення впливу своїх дій на навколишнє середовище та прийняття відповідальних рішень; є стійкі екологічні інтереси, що включають у себе бажання до збереження природи та захисту навколишнього середовища.

До середнього рівня сформованості знань зі сталого розвитку належать діти, у яких: часткове розуміння соціальних аспектів споживчої діяльності, включаючи взаємозв'язок між споживанням, соціальними стандартами та взаємними відносинами; приймають участь у спільній праці з іншими дітьми та дорослими з метою задоволення особистих і групових потреб, включаючи спільні проекти зі сталого розвитку деяких напрямів; наявні соціальні інтереси, такі як бажання взаємодіяти з іншими та приймати участь у вирішенні соціальних проблем; наявна неповна обізнаність з елементарними споживчими поняттями, такими як економія, товар, товарно-грошові відносини, ціна, гроші, економне використання ресурсів, ощадливість тощо; діти іноді плутають значення цих понять, але виправляються з допомогою вихователя; присутнє уміння економічно мислити та діяти, включаючи здатність раціонально використовувати ресурси та приймати обдумані рішення, але іноді діти відчують труднощі та їм потрібна незначна допомога вихователя; є наявність потреби та сталого інтересу до споживчих явищ, включаючи прагнення до раціонального споживання та економічної свідомості; достатній обсяг знань з екологічної сфери, включаючи достатню обізнаність з природоохоронною діяльністю, переробкою речей, відновленням ресурсів; розуміння екологічних проблем, впливу людини на природне середовище та можливостей їх вирішення; наявні уміння екологічно діяти, включаючи усвідомлення впливу своїх дій на навколишнє середовище та прийняття відповідальних рішень, але іноді потребують підказки чи допомоги вихователя; є екологічні інтереси, що включають у себе бажання до збереження природи та захисту навколишнього середовища.

До низького рівня сформованості знань зі сталого розвитку належать діти, у яких: обмежене розуміння соціальних аспектів споживчої діяльності та їх взаємозв'язок зі споживанням, соціальними стандартами та взаємними відносинами; мінімальна участь у спільній праці з іншими дітьми та дорослими з метою задоволення особистих і групових потреб, включаючи спільні проекти зі сталого розвитку деяких напрямів; нестійкі соціальні інтереси, майже немає бажання взаємодіяти з іншими та приймати участь у вирішенні соціальних проблем; наявна обмежена обізнаність з елементарними споживчими поняттями, такими як економія, товар, товарно-грошові відносини, ціна, гроші, економне використання ресурсів, ощадливість тощо; діти часто плутають значення цих понять; присутнє уміння економічно мислити та діяти, включаючи здатність раціонально використовувати ресурси та приймати обдумані рішення, але діти часто відчують труднощі та їм потрібна значна допомога вихователя; майже немає потреби та сталого інтересу до споживчих явищ, включаючи прагнення до раціонального споживання та

економічної свідомості; поверховий обсяг знань з екологічної сфери, включаючи поверхову обізнаність з природоохоронною діяльністю, переробкою речей, відновленням ресурсів; часткове розуміння екологічних проблем, впливу людини на природне середовище та можливостей їх вирішення; наявні уміння екологічно діяти, включаючи усвідомлення впливу своїх дій на навколишнє середовище та прийняття відповідальних рішень, але потребують суттєвої допомоги вихователя; є нестійкі екологічні інтереси, що включають у себе вибіркове бажання до збереження природи та захисту навколишнього середовища.

Для визначення ступеню прояву показників сформованості знань зі сталого розвитку у старших дошкільників було підібрано діагностувальні методики: методика «Малюнки» (О. Смирнова, В. Холмогорова), анкетування вихователів та батьків «Компетентні судді», методика «Аудит (самодослідження)» та проведення серій моніторингових ігор («Часовий марафон», «Пазл Сонячної системи», «Хто зайвий?», «Відпочинок на морі»).

Було розроблено шкалу оцінювання показників: 3 бали – показник проявляється повністю, виявлені всі аспекти його сформованості; 2 бали – показник проявляється частково, виявлені деякі аспекти його сформованості; 1 бал – показник проявляється мінімально. Було розроблено систему оцінювання показників: високий рівень – 27–19 балів, середній рівень – 18–10 балів, низький рівень – 9–1 бали.

На констатувальному етапі дослідження отримано такі результати: у групі «Равлики» відзначено 3 дитини (12%) з високим рівнем сформованості знань зі сталого розвитку, 11 дітей (42%) з середнім рівнем та 12 дітей (46%) з низьким рівнем. У групі «Сонечко» високий рівень спостерігається у 5 дітей (19%), середній – у 12 дітей (46%), низький – у 9 дітей (35%).

Висновки. На основі отриманих даних можна зазначити, що група «Равлики» має вищий відсоток дітей з низьким рівнем сформованості знань зі сталого розвитку та менший відсоток з високим та середнім порівняно з групою «Сонечко». Отже, експериментально було обрано групу «Равлики», а група «Сонечко» стала контрольною, оскільки там більше дітей з високим і середнім рівнями та менше з низьким.

Постає нагальна потреба у розробці та впровадженні ефективної системи формування роботи із застосуванням інноваційних педагогічних технологій, інтерактивних методів навчання, ігрових форм організації освітнього процесу. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці змісту, методів і форм формування роботи з формування знань зі сталого розвитку у старших дошкільників, експериментальній перевірці її ефективності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Державний стандарт дошкільної освіти. Нова редакція: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12 січн. 2021 р. № 33. / наук. кер. Піроженко Т. О. та ін. Київ, 2021. 37 с.
2. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник. Дніпропетровськ: «Роял Принт», 2011. 200 с.
3. Гавриш Н. В., Пометун О. І. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: парціальна програма для системи дошкільної освіти. Київ, 2019. 23 с.
4. Гавриш Н. В., Саприкіна О. В., Пометун О. І. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. Дніпропетровськ : Ліра, 2014. 120 с.
5. Дитина: освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк. Київ : Київський університет імені Б. Грінченка, 2020. 440 с.
6. Завадська Т. І. Від екології до розвитку сталих світоглядів дошкільника. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*: збірник наукових і навчально-методичних праць. Вип. 10 / за заг. ред. О. В. Ковшар, К. Є. Суятинової. Кривий Ріг: КДПУ, 2022. С. 116–122.
7. Коломоєць Т. Г., Мішеніна А. В. Лепбук як засіб соціалізації дошкільників у системі освіти сталого розвитку. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2018. Вип. 38. С. 120–127.
8. Левик І. М. Освіта для сталого розвитку: навчання для життя в майбутньому. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи*: зб. наукових праць / за заг. ред.: О. О. Максимової, М. А. Федорової. Житомир : ФОП Левковець, 2022. Ч. 1. С. 56–61.
9. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський та ін. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
10. Орлова О. А., Курилюк І. В. Формування навичок сталого стилю життя: новий рівень. *Педагогічна Житомирщина*. 2023. № 3 (31). URL: <https://imso.zipro.net.ua/wp-content/uploads/2023/09/10.-Орлова-виправлений.pdf> (дата звернення: 1.06.24).